

УДК 338.242/244 (477.87)

Костьов'ят Г.І.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КРАЇНИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

У статті досліджено соціально-економічний розвиток країни в умовах децентралізації. Аналізуються практичні аспекти децентралізації, розглянуті теорії «суспільного вибору» й «головних дійових осіб та агентів». Виокремлено основні виклики, можливості децентралізації державного регулювання соціально-економічного розвитку в Україні.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток країни, децентралізація, державне регулювання, місцеве самоврядування, локальне управління, добровільне об'єднання територіальних громад.

Постановка проблеми. На сьогоднішній момент наша держава перебуває в стані активної розбудови державницьких положень на основі досвіду провідних європейських країн, оскільки актуальності набуває реформа державного регулювання соціально-економічного розвитку регіонів шляхом децентралізації. Упровадження принципу децентралізації в здійсненні державної влади на практиці реалізується в тому, що за державними органами центрального рівня зберігається право охорони та забезпечення загальнодержавних інтересів, а місцеві органи вирішують питання регіонального та місцевого значення, забезпечують реалізацію загальнодержавних програм. Цей процес повинен перебувати в стані «балансу», який розподіляє ресурси у поєднанні із достатнім рівнем управлінської та економічної автономії місцевих територіальних громад.

Актуальними є дослідження концептуальних передумов децентралізації державного регулювання соціально-економічного розвитку, тобто визначення концептуальної сутності процесу децентралізації з точки зору державного регулювання соціально-економічного розвитку.

Мета статті полягає в дослідженні практичних аспектів соціально-економічного розвитку країни в умовах децентралізації.

Аналіз досліджень і публікацій. Трансформаційні зміни пострадянської економіки у бік ринку, не викликали реструктуризації економіки незалежної України та серйозних змін у соціально-економічному розвитку адміністративних територій. Оскільки державне управління сформувалось у сучасній країні, яка заснована на домінуванні державних органів влади у вирішенні питань соціально-економічного розвитку територій і не відповідає сьогоднішнім європейським тенденціям у цій сфері. Зокрема, проблема розбудови ефективної системи регіонального управління в Україні на соціетальних принципах ущільнення міжрегіональної взаємодії (як і проблематика забезпечення достатнього рівня економічної безпеки у цілому та

соціальної зокрема) розглянута у контексті активізації та спрямування євроінтеграційного курсу і його коригування в єдине поле сучасного поступу передових країн світу [2; 3]. Свідченням результативності функціонування економічних систем є виникнення і залучення сучасних змін до процесів загальноекономічного прискорення.

Вивчення досвіду реалізації соціальної політики, без сумніву, є доречним для України, яка потребує реформування і розбудови принципово нової схеми взаємозв'язків між централізованими формами регулювання і регіональними впливами, що обумовлено існуванням приватних інтересів соціально-економічного розвитку кожного регіону та певного переліку об'єктів для докладання зусиль [2; 4]. При цьому в країні спостерігаються значні нерівності регіонів, а саме: демографічна, медико-соціальна тощо. І насамперед слід відзначити наслідки фінансово-економічної кризи, які обумовлені незмінним нарощенням процесів глобалізації та транснаціоналізації базових видів економічної діяльності країни.

Однак, щоб забезпечити ефективне функціонування державного регулювання соціально-економічного розвитку, необхідно знайти оптимальне співвідношення між автономією для місцевого рівня та контролю з боку держави, щоб досягти цілісної, тісно інтегрованої держави, об'єднаної спільними стратегічними пріоритетами, яка спирається на економічно розвинені, автономні і потужні регіони.

Аналізуючи минулорічні результати соціально-економічного розвитку регіонів України (рис. 1), можна відзначити, що кращі показники у м. Київ, Дніпропетровської, Київської, Харківської та Вінницької областей.

Найгірші – у Чернігівській, Житомирській, Тернопільській, Донецької та Луганської областей. Що стосується, наприклад, Івано-Франківщини, то за показниками економічної ефективності Прикарпаття їй належить 18 місце, за напрямом інвестрозвитку – 15, за фінансовою самодостатністю – 22, за ефективністю ринку праці – 10. Непогані результати Івано-Франківщина показала у напрямі розвитку відновлювальної енергетики – 2 місце [6].

Виклад основного матеріалу. У дослідженнях науковців різних країн стосовно

© Костьов'ят Ганна Ігорівна, аспірантка, викладач кафедри фінансів і банківської справи ДВНЗ «УжНУ» e-mail: kostovyat@gmail.com

переходу до децентралізованого державного управління проблема пояснюється загальною зміною підходів у відповідній країні до самої суті державного та місцевого управління. У останні роки значного поширення набула концепція нового державного управління (НДУ). Науковим підґрунтям її розвитку стала теорія «суспільного вибору» й теорія «головних дійових осіб та агентів». Перша передбачала зменшення ролі

державного регулювання і посилення ринкових механізмів, друга мала стати основою встановлення в публічному секторі відносин, подібних до відносин власників капіталу в приватному секторі з менеджерами, що виконують їх волю та повністю їм підвітні. Такий підхід був реалізований у країнах заходу, що характеризувався вищим рівнем демократизації суспільної організації та менш вираженою залежністю територій від центру.

Регіони	Загальне місце регіону	Місце регіону за напрямом					
		1	2	3	4	5	6
м. Київ	1	1	1	1	1	1	11
Дніпропетровська	2	2	2	5	2	2	20
Київська	3	13	3	2	5	3	13
Харківська	4	7	11	7	4	16	1
Вінницька	5	6	18	3	11	19	3
Миколаївська	6	5	4	20	6	14	12
Львівська	7	16	12	8	13	7	6
Запорізька	8	4	8	16	7	22	10
Рівненська	9	21	14	9	9	17	4
Івано-Франківська	10	18	15	22	10	15	2
Кіровоградська	11	12	23	15	14	6	7
Сумська	12	10	21	12	16	21	5
Волинська	13	9	5	18	24	10	8
Хмельницька	14	14	9	21	21	4	9
Закарпатська	15	23	6	4	15	8	19
Одеська	16	15	10	19	3	5	24
Херсонська	17	8	19	6	17	23	16
Полтавська	18	3	7	24	20	9	23
Черкаська	19	11	24	11	8	18	21
Чернівецька	20	22	20	10	12	11	17
Чернігівська	21	19	13	14	19	20	18
Житомирська	22	17	16	23	18	12	14
Тернопільська	23	20	17	13	23	13	15
Донецька	24	24	22	25	22	25	22
Луганська	25	25	25	17	25	24	25

- Напрями:
 1 - Економічна ефективність
 2 - Інвестиційний розвиток та зовнішньоекономічна співпраця
 3 - Фінансова самодостатність
 4 - Ефективність ринку праці (показники: рівень безробіття та рівень зайнятості розраховані за січень – червень 2015 року)
 5 - Розвиток інфраструктури
 6 - Відновлена енергетика та енергоефективність

Рис.1 Загальна рейтингова оцінка соціально-економічного розвитку регіонів за січень – вересень 2015 року [6]

Британські вчені Х. Браун та У. Гроге розглядають централізацію та децентралізацію як засоби державного управління - шляхи здійснення контролю та прийняття рішень урядом. А на переконання російського вченого Ю.А. Дмитрієва, місцеве самоврядування має принципово іншу природу і призначення, ніж органи державної влади, і більше тяжіє до громадянського суспільства [7].

Для висвітлення поставленої мети необхідно визначитися, яким чином процес децентралізації може відбуватися в межах державного регулювання соціально-економічного розвитку. Згідно з концептуальною точкою зору, розподіл повноважень базується на філософії, згідно з якою держава має бути загальним суб'єктом визначення « правил гри » та встановлення стандартів для всього суспільства, в той час, як місцеве

самоврядування краще виконує функції локального (тактичного) управління розвитком територіальної громади та здатне більш ефективно та швидко реагувати на виклики.

Однак, досліджуючи нинішню ситуацію, яка викликана активізацією зусиль органів державної влади України щодо реформування системи місцевого самоврядування та територіальної організації влади, в ході якої очікувані ризики, а саме:

- недостатність механізмів, передбачених Законом України «Про об'єднання територіальних громад», для здійснення адміністративно-територіальної реформи. Зокрема, добровільний характер такого об'єднання не гарантує систематичного застосування відповідних норм. Але, як показує досвід Латвії, – якщо передусім в цій країні було самоврядування з річним бюджетом 200 тис. євро, то після проведення адміністративні

реформи та укрупнення територій найменший бюджет становить 1млн 100 тис. євро;

- послаблення державного контролю органів місцевого самоврядування на регіональному та субрегіональному рівнях за реалізацією повноважень, які будуть передані виконавчим органам місцевих рад, в умовах слабкості інститутів громадянського суспільства поза межами великих міст. Негативним наслідком є зростання порушень українського законодавства (включаючи посягання на права і свободи громадян) у процесі діяльності органів місцевого самоврядування. На даний момент цю тенденцію, зокрема, можна відстежити на прикладі норм статутів окремих територіальних громад, які обмежують право місцевої ініціативи [5];

- загроза зриву фінансування повноважень органів місцевого самоврядування. Однак здобуття органами місцевого самоврядування більш широких повноважень має на меті активізацію мотиваційного чинника розширення власної фінансової бази за рахунок внутрішніх джерел та вироблення відповідних механізмів акумуляції додаткових фінансових ресурсів до місцевих бюджетів [1];

- зростання міжрегіональної диференціації чистих фіскальних вигід – різниці між обсягом одержуваних вигід від надання суспільних благ і рівнем здійснюваних податкових платежів, що призводить до порушення принципу територіальної справедливості, який передбачає наявність рівного доступу до суспільних благ незалежно від їх географічного розташування;

- зниження пріоритетів державних органів влади та управління в наданні інфраструктурних інвестицій, зниження ефективності реалізації бюджетної політики на місцевому рівні;

- поглиблення диспропорцій економічного та соціального розвитку територій у разі скорочення субвенцій у межах політики регіонального розвитку;

- децентралізація бюджетного процесу у вітчизняних умовах може призвести до розбалан-

сування всієї системи бюджетування в Україні, оскільки залишається високо ймовірним закладання в місцеві бюджети заздалегідь нереальних витрат.

Вочевидь, щоб створити дійову модель децентралізованого регулювання соціально-економічного розвитку, необхідно активізувати додаткові джерела фінансування на місцевому рівні, створивши привабливі умови для розвитку бізнесу, а також загальне сприятливе для економічного розвитку середовище.

Головною концептуальною базою для децентралізації державного регулювання соціально-економічного розвитку є не лише розподіл ресурсів та повноважень, але й відповідальності за розвиток регіонів між державною та місцевою владою.

Висновки. Держава має стати ефективним арбітром, який визначає ключові «правила гри», формує стратегію розвитку та задає ключові параметри функціонування соціально-економічного середовища. Місцева влада, в свою чергу, має взяти на себе відповідальність за тактичну реалізацію встановлених планів та за практичне забезпечення реального зростання регіону.

Безпосередня наближеність органів місцевого самоврядування до громадян та взаємодія з ними дозволяють якісно та обґрунтовано задовольнити соціальні потреби населення на місцевому рівні.

Для того, щоб створити дійову модель децентралізованого регулювання соціально-економічного розвитку, необхідно активізувати додаткові джерела фінансування на місцевому рівні, створивши привабливі умови для розвитку бізнесу, а також загальне сприятливе для економічного розвитку середовище. У розвинених країнах такими механізмами є, зокрема, місцеві запозичення, здійснювані органами місцевого самоврядування за допомогою спеціалізованих фінансових інституцій (регіональні банки, фондові біржі та страхові компанії).

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Данилишин Б. Регионализм в Украине: реальность и перспективы. / Б. Данилишин. // Зеркало недели. – 2012. – 16 июня. – № 22 (70). – С. 4.
2. Демешок О.О. Особливості соціально-економічного розвитку регіональних виробничо-економічних систем України / О.О. Демешок // Український соціум: наука – освіта – виробництво: збірник наукових праць; за ред. д.е.н., проф. В.В. Микитенко. – К.: МНТУ та Центр перспективних соціальних досліджень Міністерства соціальної політики України та НАН України, Асоціація ТЕКУ, Вид-во ПП Вишемирський В.С., 2013. – Вип. 4. – С. 54–65.
3. Демешок О.О. Системно-універсальна технологія управління розвитком стратегічного потенціалу України / О.О. Демешок, А.О. Пінчук // Національне господарство України: теорія та практика управління: збірник наукових праць. – К.: ДУ «Інститут економіки природо-користування та сталого розвитку НАН України», 2013. – С. 114 – 120.
4. Демешок О.О. Формування системно-універсальної технології управління розвитком стратегічного потенціалу реального сектору економіки України / О.О. Демешок // Український соціум: наука – освіта – виробництво: збірник наукових праць; за ред. В.В. Микитенко. – К.: МНТУ та Центр перспективних соціальних досліджень Міністерства соціальної політики України і НАН України, Асоціація ТЕКУ, Вид-во ПП Вишемирський В.С., 2013. – Вип. 6. – С. 79 – 90.
5. Лациба М.В. Як територіальна громада може впливати на вирішення питань місцевого значення. / М.В. Лациба, В.В. Бондаренко. – К.: УНЦПД, 2007. – С. 13.

6. Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://firtka.if.ua/?action=show&id=94978>
7. Braun von J. Does decentralization serve the poor? / J. von Braun, U. Grote (eds) // *Managing fiscal decentralization*. - London : Routledge, 2002. - Access mode : www.imf.org/external/pubs/ft/seminar/2000/fiscal/vonbraun.pdf.

REFERENCES

1. Danilishin, B. (2012). Regionalizm v Ukraine: realnost i perspektivy [Regionalizm in Ukraine: reality and prospects]. *Zerkalo nedeli – Mirror of the week, Review № 22 (70)*, June, 16, 4 [in Russian].
2. Demeshok, O.O. (2013). Osoblyvosti sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehionalnykh vyrobnycho-ekonomichnykh system Ukrainy [The features of social and economic development of regional industrial and economic systems of Ukraine]. V.V. Mykytenko, Dr. of Economics s., prof. (Eds.), *Ukrainskyi sotsium: nauka – osvita – vyrobnytstvo: zbirnyk naukovykh prats – Ukrainian society: Science - Education - Production: the collection of scientific works*, (issue 4), (pp. 54–65). Kyiv: MNTU ta Tsentr perspektyvnykh sotsialnykh doslidzhen Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy ta NAN Ukrainy, Asotsiatsiia TEKU, Vyd-vo PP Vyshemyrskyi V. S. [in Ukrainian].
3. Demeshok, O.O. & Pinchuk, A.O. (2013). Systemno-universalna tekhnolohiia upravlinnia rozvytkom stratehichnoho potentsialu Ukrainy [System and universal management technology of strategic potential of Ukraine]. *Natsionalne hospodarstvo Ukrainy: teoriia ta praktyka upravlinnia: zbirnyk naukovykh prats - National Economy: Theory and Practice of Management: the collection of scientific works*, (pp. 114–120). Kyiv: DU «Instytut ekonomiky pryrodokorystuvannia ta staloho rozvytku NAN Ukrainy». [in Ukrainian].
4. Demeshok, O.O. (2013). Formuvannia systemno-universalnoi tekhnolohii upravlinnia rozvytkom stratehichnoho potentsialu realnoho sektoru ekonomiky Ukrainy [The formation of system and universal management technology of strategic potential development of the real sector of economy of Ukraine]. V.V. Mykytenko, (Eds.), *Ukrainskyi sotsium: nauka – osvita – vyrobnytstvo: zbirnyk naukovykh prats – Ukrainian society: Science - Education - Production: the collection of scientific works*, (issue 6), (pp. 79–90). Kyiv: MNTU ta Tsentr perspektyvnykh sotsialnykh doslidzhen Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy ta NAN Ukrainy, Asotsiatsiia TEKU, Vyd-vo PP Vyshemyrskyi V. S. [in Ukrainian].
5. Latsyba, M.V. & Bondorenko, V.V. (2007). Yak terytorialna hromada mozhe vplyvaty na vyrishennia pytan mistsevoho znachennia [How the local community can influence in to the problem solution of local importance]. Kyiv: UNTsPD. [in Ukrainian].
6. Ministerstvo rehionalnoho rozvytku, budivnytstva ta zhytlovo-komunalnoho hospodarstva Ukrainy [The Ministry of Regional Development, Construction and Housing and Communal Services of Ukraine]. gov.ua/control/en. Retrieved from: <http://firtka.if.ua/?action=show&id=94978> [in Ukrainian].
7. Braun von J. (2002). *Managing fiscal decentralization*. London: Routledge. [Does decentralization serve the poor?]. U. Grote (eds.): Retrieved from: www.imf.org/external/pubs/ft/seminar/2000/fiscal/vonbraun.pdf. [in English].